

Marxov projekt beztriednej komunistickej spoločnosti a jeho kritika*

Mgr. Mgr. Andrea Kluknavská, PhD., LL.M., univ. doc.

Katedra ústavného práva a teórie práva, Právnická fakulta,
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt: Marxov projekt komunistickej a beztriednej spoločnosti, ktorý vychádza z ekonomického pohľadu na spoločnosť cez prizmu základne a nadstavby a jeho revolučnosť, patria i dnes k nevyčerpatelným zdrojom skúmania. Autorka vo svojom príspevku podrobne vybrané problémy štátu a práva Marxovho diela kritike a poukazuje na fragmentárnosť jeho diela a konštrukčné chyby jeho projektu.

Abstract: Marx's project of a communist and classless society, which is based on an economic view of society through the prism of the base and the superstructure, and its revolutionary nature are among the inexhaustible sources of research even today. In her contribution, the author subjects selected problems of the state and law of Marx's work to criticism and points out the fragmentary nature of his work and the structural flaws of his project.

Kľúčové slová: Karol Marx, komunizmus, beztriedna spoločnosť, odumretie štátu, zrušenie súkromného vlastníctva

Key words: Karl Marx, communism, classless society, death of the state, abolition of private property

Úvod

Karol Marx patrí bezpochyby k jedným z najrozporupnejších mysliteľov všetkých čias a o jeho práci existuje rozsiahla literatúra publikovaná nielen v Európe, ale po celom svete. Zároveň sa celosvetovo viedli a vedú neustále diskusie o jeho myšlienkach a diele, na strane odporcov ako aj nasledovníkov. Paradoxne, tieto diskusie nikdy neprebehli na Slovensku, kde sú diela Marxa a celkovo marxizmus zdiskreditované a postavené do polohy „vulgárno-determinujúcej“. Uvedené súvisí s tým, že dlhé obdobie bolo jeho dielo v našom prostredí považované za „bibliu“, ktorú bolo možné iba citovať, platil prísny zákaz interpretácie, polemizovania či kritiky, pretože doktrína marxizmu-leninizmu bola postavená nad všetko, bola jediná a nemenná.

Práve tento vývoj v krajinách, kde sa presadil reálny socializmus a marxizmus-leninizmus sa stal štátnym náboženstvom, spôsobil to, že sa na dielo Marxa a marxizmus pozerá iba ako na ideológiu obdobia neslobody. Pôvodné a skutočné myslenie Marxa tak dnes pozná málokto, a to i napriek tomu, že Marx nikdy nevytvoril komplexnú teóriu nového spoločenského zriadenia, ale iba bravúrne analyzoval vtedajší stav, a tiež preto, že tento mysliteľ bol skôr ekonómom ako filozofom a marxizmus ako ucelený filozofický systém vytvorili až jeho nasledovníci.

1. Fragmentárnosť Marxovho diela

Marx nedokončil nie len Kapitál, ale i ďalšie svoje práce. V roku 2017 vyšla vo vydavateľstve C. Bertelmann

publikácia J. Neffeho, ktorej názov asi najlepšie vystihuje život a fragmentárnosť diela Marxa v jednom slove: *Marx. Der Unvollendete*.¹ Z jeho hlavného diela, ktoré malo mať plánovaných šesť zväzkov², a to 1. O kapitále, 2. O nehnuteľnostiach, 3. O námeznej práci, 4. O štáte, 5. Medzinárodný obchod, 6. Svetový trh, dokončil iba prvý zväzok, i keď pôvodný plán bol iný, ako v roku 1866 sám píše: „*Moje okolnosti (fyzické a externé rušenie bez prestávky) vyžadujú, aby sa prvý zväzok objavil oddelene, nie oba zväzky spolu.*“³ Ako vieme, ďalšie dva zväzky už vydáva Engels, vychádzajúc z Marxových poznámok, ktoré boli neúplnými návrhmi a v niektorých prípadoch zostali len v podobe poznámok, takže sa naskytá i otázka, koľko Marxových myšlienok je v týchto zväzkoch. Môžeme povedať, že iba jeho žurnalistické texty majú ucelenú podobu. Ale prečo je to tak?

* Príspevok je výstupom grantového projektu VEGA č. 1/0619/21 „Hodnoty v práve“, ktorý je financovaný Vedeckou grantovou agentúrou Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied.

¹ Z nem. *unvollendet* – nedokončený, neskončený, nehotový, nedokonalý. *Der Unvollendete* – nedokončený, nedokonalý (*pozn. autora*).

² SCHMIED-KOWARZIK, W. Zur Aktualität der Praxisphilosophie von Karl Marx. In: NOVKOVIC, D., AKEL, A. (hg.) *Karl Marx – Philosophie, Pädagogik, Gesellschaftstheorie und Politik. Aktualität und Perspektiven der Marxchen Praxphilosophie*. Kassel: Kassel University Press, 2018, s. 9.

³ DOBB, M. Zur politischen Ökonomie des Kapitals. In: *Karl Marx. Das Kapital 1867–1967. Beiträge über Das Kapital und marxische politische Ökonomie. Marxistische Blätter 2*. Frankfurt a. M.: 1967, s. 13.

Ako správne uvádza Novosád,⁴ fragmentárnosť Marxovho diela je v prísnom kontraste s nárokom na metodickosť a systematickosť, ktorú vyjadril sám Marx v požiadavke, že „bádanie musí podrobne zvládnuť látku, analyzovať rozličné formy jej vývinu a vyslediť ich vnútornú spojitost“.⁵ Marx bol predsa dialektikom, keď pod filozofiou (presnejšie pod vedou) chápal metodicky orientovaný, na systematiku zameraný teoretický projekt. Zároveň dialogickosť pre neho znamenala aj to, že s inými filozofmi vstupuje do systematického a metodického rozhovoru. Vysporiadanie sa s názormi iných filozofov či teoretikov by malo prebiehať s určitou systematickosťou. Tieto dialektické rozhovory Marxa, ako vieme, často vyústili do hojných urážok svojich oponentov.⁶ Môžeme zrejme tvrdiť, že Marx ako systematik aj ako dialektik čiastočne zlyhal.

Marx bol filozofom, žurnalistom, historikom, ekonómom a dokonca i vizionárom, veď veril, že odhalením primátu materiálnej základne pred ideologickou nadstavbou a odhalením zákonitostí ich historického vývoja dokáže predpovedať aj budúci vývoj ľudskej spoločnosti. Zároveň Marx pôsobí v dobe, keď sa ešte vedy, ako ich poznáme dnes, iba formujú. Neexistuje sociológia, historiografia či ekonómia ako samostatné a moderné vedy. V tomto kontexte bol jeho projekt nad možnosti doby, v ktorej žil. Možno práve s tým súvisia i koncepcné nedostatky jeho projektu, ktorý považoval, respektíve ktorý mal byť vedou, ktorý sa ale v konečnom dôsledku, stal skôr utópiou.

Marx zároveň pracuje s viacerými motívmi, takže jeho „nedokončenosť“ je aj dôsledkom vnútorného napätia medzi týmito motívmi, respektíve dôsledkom práce s viacerými motívmi, ktoré sa nedajú dať dokopy.⁷ Z uvedeného môžeme vyvodiť, že táto „nedokončenosť“ reflektuje vnútorné napätie Marxovho myslenia, jeho variantnosť a nekompatibilitu jeho základných myšlienkových motívov. V jeho diele nájdeme rôzne prístupy k opakujúcim sa problémom, ktoré skúmal, ktoré ale nevyplývajú len zo zjednoteného delenia „mladý“ Marx a „vzretý“ Marx.

Nesmieme v tomto kontexte opomenúť ani externé vplyvy, ako aj jeho prácu na viacerých „frontoch“, keď paralelne pracuje na rôznych problémoch, ale i jeho osobné a materiálne podmienky, v ktorých žil a pracoval a v neposlednom rade zdravotné ťažkosti, ktoré ho správdzali po celý život.

Môžeme iba súdiť, že možno kombinácia všetkých skôr uvedených tvrdení ovplyvnila dielo Marxa a jeho fragmentárnosť a čiastočnú nesystematickosť. A vlastne ani nevieme v kontexte uvedeného s určitosťou povedať,

či Marx so svojim nárokom na metodickosť, systematickosť a teoretickosť skúmania svoju dobu predbehol, alebo za ňou dokonca zaostával.⁸ A tak, keď Marx zomiera pred dokončením svojho diela, ponecháva tak, okrem iného, otvorenú i oblasť štátu a práva, ktorú sa pokúšajú vyplniť nasledovníci jeho doktríny (či už ortodoxní, respektíve neortodoxní), ktorí začali jeho učenie rozvíjať, dopĺňať, prepisovať a vo svojej podstate i deformovať.

Sám Marx vyjadril nádej, že jeho nástupcovia budú môcť použiť základné myšlienky, ktoré predložil, na dokončenie jeho diela, od štátu až po svetový trh.⁹ Marx, žiaľ, v tomto kontexte hlboko precenil teoretické schopnosti svojich nástupcov, lebo nielenže neboli schopní uskutočniť jeho projekt, ale väčšina z nich nesprávne pochopila prakticko-filozofický charakter jeho kritiky pri prvom zväzku kapitálu. Sotva si niekto z jeho nasledovníkov a nástupcov všimol, že Marx už v jednote *genitivus subiectivus et obiectivus* v podtitulku prvého zväzku Kapitálu signalizoval, že mu nejde len o ekonomické základy výrobného procesu pod kapitalistickou záštitou, ale o sledovanie pomyselnej logiky ekonomickej samogenerácie kapitálu prostredníctvom seba a pre seba.¹⁰

K týmto okolnostiam uviedla Rosa Luxemburg vysvetľujúco, že „v posledných dvoch zväzkoch Kapitálu nehľadáme úplné, hotové riešenie všetkých dôležitých problémov národného hospodárstva, ale čiastočne len vymenovanie takýchto problémov a ich označenie a smer, kde hľadať ich riešenie. Ako celý Marxov svetonázor, jeho hlavným dielom nie je biblia s hotovými, raz a navždy platnými pravdami poslednej inštancie, ale je nevyčerpatelnou studnicou podnetov pre ďalšiu duchovnú prácu, pre ďalšie bádanie a boj za pravdu.“¹¹

V ďalších častiach nášho textu sa pokúsime o neľahkú úlohu postihnúť najdôležitejšie myšlienky Marxa v skúmanej oblasti, pretože ako vieme, Marx spolu s Engelsom sa otázkam štátu a práva samostatne nevenoval a jeho myšlienky nájdeme roztrúsené v celom jeho diele.

2. Marxov projekt o beztriednej komunistickej spoločnosti bez súkromného vlastníctva

Marx a Engels vykladajú dejiny ako striedanie sa triednych bojov medzi vykorisťovateľmi a vykorisťovanými, medzi vládnucimi a ovládanými, medzi buržoáziou a proletariátom. Marx totiž už počas svojho skúmania parížskych udalostí dochádza k záveru, že proletárska revolúcia nemô-

⁴ NOVOSÁD, F. Karol Marx: vysvetliť kapitalizmus. In: *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 2013, s. 411.

⁵ MARX, K. *Kapitál. Kritika politickej ekonómie. Zv. I*. Bratislava: SVPL, 1955, s. 31.

⁶ QUANTE, M., SCHWEIKARD, D. P. (hg.) *Marx-Handbuch: Leben – Werk – Wirkung*. Stuttgart: J. B. Metzler Verlag, 2016, s. 31.

⁷ NOVOSÁD, F. Karol Marx: vysvetliť kapitalizmus. In: *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 2013, s. 412.

⁸ NOVOSÁD, F. Karol Marx: vysvetliť kapitalizmus. In: *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 2013, s. 411.

⁹ *Ibidem*, s. 27.

¹⁰ Pozri ďalej SCHMIED-KOWARZIK, W. Zur Aktualität der Praxisphilosophie von Karl Marx. In: NOVKOVIĆ, D., AKEL, A. (hg.) *Karl Marx – Philosophie, Pädagogik, Gesellschaftstheorie und Politik. Aktualität und Perspektiven der Marxchen Praxphilosophie*. Kassel: Kassel University Press, 2018, s. 9.

¹¹ MEHRING, F. *Karl Marx – Geschichte seines Lebens*. Berlin: Dietz, 1960, s. 378.

že spočívať jednoducho v prevzatí existujúceho štátneho aparátu.¹² Namiesto toho musí vybudovať vlastné orgány moci. Predstavu komunistickej revolúcie teda Marx spája i s odumretím štátu, s ktorým malo odumrieť i právo. Uvedená téza o odumretí štátu zároveň predpokladala, že po dobytí buržoázneho štátu dôjde k vybudovaniu nového štátu, ktorý bude založený na novom type politickej moci a na masovej demokratickej participácii a samospráve, pričom štátna moc bude v rukách proletariátu.

Podľa Marxa drží členov občianskej spoločnosti (*bürgerliche Gesellschaft*) pohromade záujem.¹³ Ich skutočným putom je občiansky a nie politický život. Nesúhlasil s predstavou, že občiansky život musí držať pohromade štát, práve naopak, podľa neho v skutočnosti štát drží pohromade občiansky život. Chápanie štátu ako sféry, v ktorej prevláda všeobecnosť, jednota celku, súdržnosť jednotlivcov, kde človek dosahuje najvyššiu mravnosť a slobodu, považoval Marx len za druhoradú funkciu štátu. Marx sa týmto svojím chápaním štátu postavil proti etatizmu Hegela a Fichteho, ako aj proti individualistickému prístupu liberálnej sociálnej teórie.¹⁴ Jeho kritika smeruje k poukázaniu na klamlivosť zmierenia medzi štátom a spoločnosťou.¹⁵ Marx zároveň v kontexte svojej tézy o odumieraní štátu tvrdí, že štát je začlenený do spoločnosti len vo fáze prechodu ku kapitalizmu. V tomto kontexte Marx skúma spoločensko-ekonomické formácie, ktorými vysvetľuje prechod od feudálnej ku kapitalistickej formácii a ku kritike kapitalizmu.

Pri formulovaní svojich myšlienok o štáte zohráva dôležitú úlohu jeho téza o ekonomickej základni a nadstavbe. Marx vychádzal z teórie, že ekonomická základňa, ktorá je tvorená výrobnými vzťahmi a výrobnými silami, zároveň určuje nadstavbu, do ktorej zaraďuje štát, právo a politiku atď. Nadstavba je teda jasným odrazom hospodárskej sféry, pričom medzi ekonomicou základňou a nadstavbou existuje dialektická prepojenosť, obe sa neustále vzájomne ovplyvňujú a podmieňujú.¹⁶ Zároveň ale ekonomická základňa determinuje nadstavbu. Podľa Marxa je potom náplňou buržoázneho štátu a práva len

ochrana majetkového systému. Hľadanie ideálnej formy vlády bolo pre Marxa idealistickým nezmyslom – rovnako ako zrušenie štátu v teórii Bakunina a v anarchizme.¹⁷

Už v Marxových spisoch v úvode ku *Kritike Hegelovej právnej filozofie* boli objektívny spoločenský vývoj a politické konanie dialekticky spojené. Podľa Marxa nestačí, že sa myšlienka tlačí k realizácii, realita sa musí tlačíť k myšlienke.¹⁸ Politické konanie malo síce v dialektickom procese odumrieť, ale prechodne mala byť spoločnosť formovaná práve cez politiku, avšak politiku pracujúcej triedy. Diabol štátu mal byť vyhánaný proletárskou politikou ako protimocou.¹⁹

Marx si v konečnom dôsledku nekladie úplne nové otázky, práve naopak, kladie v podstate tie isté otázky, ktoré si kladli Hobbes, Locke, Hegel a ďalší. Kladie si otázky ohľadom možnosti sociálneho poriadku, dominantného usporiadania síl v spoločnosti, samozrejme v kontexte doby, v ktorej žil. Marx sa pýta nielen na to, ako je sociálny poriadok možný a aká je jeho legitimita, ale aj na to, aké sú možnosti prekonania daného spoločenského usporiadania, pričom problém pre Marxa už nie je len samotná možnosť poriadku, jeho charakter, ale aj jeho potencialita, možnosti budúceho vývoja.²⁰ Marx v tomto kontexte mení referenčný rámec skúmania spoločnosti: stáva sa ním budúcnosť, stáva sa ním vývojový potenciál spoločnosti.²¹

Marx sa chcel zároveň vymaniť z rámca doby, v ktorej žil a vytvoril revolučnú teóriu spoločnosti. Skúmal preto i predchádzajúce formy spoločnosti a spôsoby jej transformácie vo vyššie formy so zameraním na možnú transformáciu formujúcej sa kapitalistickej spoločnosti.²²

Túto svoju úlohu začína tým, že podrobuje analýze vtedajšiu spoločensko-ekonomickú formáciu – kapitalizmus. Marx dochádza k záveru, že kapitalizmus je iba jednou z viacerých spoločensko-ekonomických formácií. „*Spoločenská formácia nikdy nezaniká skôr, dokiaľ sa nerozvinuli všetky výrobné sily, pre ktoré je zrelá a nové, vyššie výrobné vzťahy nikdy nenastúpia na jej miesto, dokiaľ materiálne podmienky ich existencie nedozreli v lone starej spoločnosti samej.*“²³

¹² MARX, K. Občianska vojna vo Francúzsku. In: MARX, K., ENGELS, F. *Výbrané spisy*. Zv. 3. Bratislava: Pravda, 1977, s. 323.

¹³ Nemecký výraz „bürgerliche Gesellschaft“ znamená meštianska (meštianska)/občianska spoločnosť. Engels tento výraz do angličtiny prekladal najprv ako občianska spoločnosť (civil society), neskôr ako buržoázna spoločnosť (bourgeois society), čo sa potom rýchlo vžilo aj v iných jazykoch. Podľa Marxovho názoru je „bürgerliche Gesellschaft“ vždy vedená buržoáziou (Bourgeoisie). V prípade, ak v texte používame pojem občianska spoločnosť, máme na mysli spoločnosť 19. storočí v kontexte uvedeného.

¹⁴ BEYME, von K. *Sozialismus. Theorien des Sozialismus, Anarchismus und Kommunismus im Zeitalter der Ideologie 1789–1945*. Wiesbaden: Springer, 2013, s. 175.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ SABJÁN, N. Metafora základne a nadstavby v myslení Karla Marxa a jej odkaz pre súčasnosť. In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Vplyv marxisticko-leninskej ideológie na právo v Československu v rokoch 1948–89. Marx stále živý! K prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomicom myslení. Zborník príspevkov*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 4–23.

¹⁷ Pozri bližšie BRUPBACHER, F. *Marx und Bakunin*. Berlin: Kramer, 1976.

¹⁸ MARX, K., ENGELS, F. *Werke*. Bd. 1. Berlin: Dietz, 1988, s. 386.

¹⁹ BEYME, von K. *Sozialismus. Theorien des Sozialismus, Anarchismus und Kommunismus im Zeitalter der Ideologie 1789–1945*. Wiesbaden: Springer, 2013, s. 176.

²⁰ NOVOSÁD, F. Karol Marx: vysvetliť kapitalizmus. In: *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 2013, s. 413.

²¹ NOVOSÁD, F. Karol Marx: vysvetliť kapitalizmus. In: *Dejiny sociálneho a politického myslenia*. Bratislava: Kalligram, 2013, s. 414.

²² VEČEŘA, M. Marxovo pojetí společnosti a práva. In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Marx stále živý: k prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomicom myslení. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2019, s. 5.

²³ MARX, K. *Ke kritice politické ekonomie*. Praha: SNPL, 1953, s. 7.

Pri skúmaní spoločensko-ekonomických formácií hľadá historické zákonitosti, zákonitý historický proces, ktorý je objektívny a nezávislý od vedomia.²⁴ Marx teda, podobne ako už Hegel, skúmal historické zákonitosti a rovnako dochádza k záveru, že hnacou silou historických zmien je konflikt, teda dialektika, a že v modernej spoločnosti ide o konflikt medzi kapitálom a prácou. Kým u Hegela, ako sám píše, „je proces myslenia, ktorý pod menom idea premieňa dokonca na samotný subjekt, demiurgom (tvorcom) skutočnosť, ktoré je len jeho vonkajším prejavom. U mňa, naopak, ideálno nie je nič iného než materiálne, presadené do ľudskej hlavy a pretvorené v nej.“²⁵ Marx bol filozofickým „materialistom“.

Marx považuje za podstatné rozpory týkajúce sa výrobného spôsobu, ktoré proti sebe vždy stavajú spoločenskú triedu utláčateľov a spoločenskú triedu utláčaných. Základný konflikt moderných spoločností je podľa Marxa triedny boj, zápas o podiel na nadproduktoch, nadhodnote. V nadhodnote je podľa neho vyjadrené vykorisťovanie robotníka, ktorý neustále produkuje objektívne bohatstvo ako kapitál, ako cudziu moc, ktorá ho ovláda a vykorisťuje.

Predpokladal, že v tomto spore ťahá za slabší koniec proletariát, ktorý je ale podľa Marxa triedou budúcnosti. Proletariát chápe ako triedu moderných mzdových robotníkov.²⁶ Keďže nemajú vlastné výrobné prostriedky, závisia od predaja svojej práce.²⁷ Pracovník sa stáva „jednoduchým doplnkom stroja“.²⁸

Marx rozlišuje medzi „triedou o sebe“, ktorej chýba spoločenské vedomie a „triedou pre seba“, ktorá sa vytvorí vtedy, keď sa vytvorí triedne vedomie proletariátu.²⁹ Práve táto trieda mala vstúpiť do boja s buržoáziou. Mala to byť trieda, ktorá odstráni staré výrobné vzťahy a stane sa triedou vládnuou. Bol totiž presvedčený, že nadhodnota má patriť tomu, kto sa podieľal svojou prácou na jej vytvorení a nie tomu, kto sa príživuje na cudzej práci iba preto, že je vlastníkom výrobných prostriedkov. Výrobné prostriedky majú byť v rukách celej spoločnosti.

V *Manifeste Komunistickej strany* Marx uvádza: „Naša epocha, epocha buržoázie, sa vyznačuje tým, že triedne protiklady zjednodušila. Celá spoločnosť sa stále viac štiepi na dva veľké nepriateľské tábory, na dve veľ-

ké, priamo proti sebe stojace triedy: buržoáziu a proletariát.“³⁰ Buržoáziu teda chápe Marx ako triedu moderných kapitalistov.³¹ Oni sú nositeľmi spoločenských výrobných prostriedkov, využívajú mzdu, čím kumulujú kapitál a získavajú moc ako ekonomickú, tak aj spoločenskú. Oni mali byť tou cudzou mocou, vykorisťovateľmi.

Marx a Engels, v tomto kontexte, vychádzajú z tézy, že celá vtedajšia spoločnosť sa štiepi na dva veľké, proti sebe stojace tábory, proletariát a buržoáziu. Avšak zároveň zdôrazňujú, že „dejiny všetkých dovtedajších spoločností sú dejinami triednych bojov“³² a že k premene buržoáznej spoločnosti na komunistickú musí spoločnosť prejsť medziobdobím – obdobím revolučným. A práve vtedy sa proletariát zjednotí ako trieda.

Samotné pochopenie pojmu trieda nám sťažuje i fakt, že sám Marx vo svojich prácach používa pojem trieda rôzne. Vo svojich skorších spisoch opisuje konkrétne triedy v určitých spoločnostiach a triedy ešte nedefinoval výlučne z ekonomického hľadiska, ale vo všeobecnosti opisuje spoločné podmienky existencie, ktoré odlišujú jednu triedu od druhej. Patrí medzi ne ich životný štýl, záujmy, vzdelanie a politická organizácia. Zároveň podrobne opisuje nedostatočné vzťahy medzi triedami, úlohu strednej triedy, rôzne spojenectvo a koalície medzi nimi a dokonca aj možné zámery niektorých z týchto tried za iné. V *Kapitáli* ale opisuje jednotlivé triedy ešte abstraktnejšie ako výsledok vzťahov produkcie kapitalizmu a formuluje, že môžu existovať iba dve triedy: výrobní robotníci a priemyselní kapitalisti.³³

Podľa Marxa proletariát prechádza rôznymi stupňami vývoja a jeho boj proti buržoázii sa začína ihneď po jeho zrodení. „Spočiatku bojujú jednotliví robotníci, potom robotníci jednej továrne, potom robotníci jedného pracovného odvetvia v jednom meste proti jednému buržujovi, ktorý ich vykorisťuje. Robotníci zameriavajú svoje útoky nielen proti buržoáznym výrobným vzťahom, ale i proti výrobným nástrojom samým; ničia sa konkurenčný tovar, rozbiľajú sa stroje, zapalujú sa továrne, snažia sa vydobýť naspäť stratené postavenie stredovekého robotníka. Na tomto stupni tvoria robotníci masu rozptýlenú po celej zemi a roztrieštenú konkurenciou. ... Komunisti pokladajú za nedôstojné, aby tajili svoje názory a úmysly. Prehlasujú otvorene, že ich ciele možno dosiahnuť len násilným zvrhnutím celého doterajšieho spoločenského zriadenia. Nech sa trasú panujúce triedy pred komunistickou revolúciou! Proletári v nej nemajú čo stratiť, len svoje okovy. Dobyť môžu celý svet. Proletári všetkých krajín, spojte sa!“³⁴

Marx argumentuje, že triedny boj v kapitalistickej spo-

²⁴ Pozri bližšie MARX, K., ENGELS, F. *Nemecká ideológia*. Bratislava: SVPL, 1961, s. 29 a nasl.

²⁵ MARX, K. *Kapitál. Kritika politickej ekonómie. Zv. I*. Bratislava: SVPL, 1955, s. 31.

²⁶ MARX, K., ENGELS, F. *Manifest Komunistickej strany*. Praha: Svoboda, 1974, s. 39.

²⁷ LACLAVÍKOVÁ, M. Robotník, námezdna práca a problém od cudzenia (rozbor problematiky na báze diel Ekonomicko-filozofické rukopisy a Námezdna práca a kapitál). In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Vplyv marxisticko-leninskej ideológie na právo v Československu v rokoch 1948–89. Marx stále živý! K prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomickom myslení. Zborník príspevkov*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 24–40.

²⁸ Pozri bližšie MARX, K., ENGELS, F. *Manifest Komunistickej strany*. Praha: Svoboda, 1974, s. 33.

²⁹ DEUTSCHMANN, Ch. Die Marx'sche Klassentheorie – oft totgesagt, aktueller, denn je. *Leviathan*. 47 Jg., 1/2019, s. 103.

³⁰ MARX, K., ENGELS, F. *Manifest Komunistickej strany*. Praha: Svoboda, 1974, s. 33.

³¹ MARX, K., ENGELS, F. *Manifest Komunistickej strany*. Praha: Svoboda, 1974, s. 39.

³² MARX, K., ENGELS, F. *Manifest Komunistickej strany*. Praha: Svoboda, 1974, s. 33.

³³ Pozri bližšie MARX, K. *Kapitál. Kritika politickej ekonómie. Zv. I*. Bratislava: SVPL, 1955, s. 55 a nasl.

³⁴ MARX, K., ENGELS, F. *Manifest Komunistickej strany*. Praha: Svoboda, 1974, s. 38–39.

ločnosti zákonite vyhrá robotnícka trieda a kapitalizmus bude nahradený vyšším výrobným spôsobom, ktorým je komunizmus. Marx je taktiež presvedčený, že triedne vedomie nepozná štátne hranice a robotnícka trieda je nevyhnutne internacionalistická. „Komunizmus pre nás nie je stav, ktorý má byť nastolený, ani ideál, podľa ktorého sa má riadiť skutočnosť. Komunizmus nazývame skutočné hnutie, ktoré prekoná dnešný stav. Podmienky tohto hnutia vyplývajú z predpokladov, ktoré teraz existujú. Ostatná masa ľudí, žijúcich iba zo svojej práce – masa pracovnej sily odtrhutej od kapitálu alebo od akéhokoľvek čo i len obmedzeného uspokojovania potrieb – a preto aj nie už dočasná strata tejto práce samej ako zaisteného prameňa obživy predpokladá v dôsledku konkurencie svetový trh. Proletariát môže teda jestvovať len vo svetodejinnom meradle a rovnako môže i komunizmus, jeho akcia vôbec mať len svetodejinnú existenciu; svetodejinnou existenciou individuí je tak ich existencia, ktorá je bezprostredne spätá so svetovými dejinami.“³⁵

Z uvedeného môžeme vyvodit', že tento vývoj, teda prechod od kapitalistickej ku komunistickej spoločnosti, považuje Marx za zákonitý, odrážajúci dejinnú nevyhnutnosť a zároveň pripisujúci dejinám význam či účel, kam dejiny smerujú. Podľa Marxa dejiny nevyhnutne smerujú k beztriednej komunistickej spoločnosti, dejiny a vývoj spoločnosti je pre neho jednoznačne predvídateľný, čo sa ukazuje ako jeden z hlavných nedostatkov jeho konceptu. Podľa tohto konceptu mal v budúcnosti po nástupe komunizmu, ktorý vystrieda prechodné obdobie diktatúry proletariátu a po zániku tried odumrieť štát.³⁶

Tento koncept vychádzal z Marxovej diktatúry proletariátu. Toto dialektické chápanie diktatúry proletariátu, v ktorom začiatok je súčasne začiatkom vlastného konca, predpokladá účelové využitie štátu a jeho právneho poriadku, avšak v konečnom dôsledku s týmito inštitúciami nepočíta. Podľa samotného Marxa malo ísť o historicky veľmi krátke obdobie³⁷, a práve táto krátkosť a intenzita mali byť následne chápané ako ospravedlnenie represie, ktorá je s diktatúrou proletariátu úzko spojená.

Kľúč k tejto premene, k prerodu pracujúcej triedy a k jej oslobodeniu od vykorisťovania a útlaku, vidia Marx a Engels práve v zrušení súkromného vlastníctva, v zrušení buržoázneho súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov, keď v Manifeste uvádzajú: „Komunistická revolúcia je najradikálnejším rozchodom s tradičnými vlastníckymi vzťahmi; nie je divu, že sa v priebehu jej rozvoja najradikálnejšie účtuje s tradičnými ideami“³⁸.

S opustením tradičných vlastníckych vzťahov, teda s odumretím súkromného vlastníctva, malo dôjsť i k odstráneniu vykorisťovania, teda k odstráneniu využívania práce len na zisk.

Marxova a Engelsova vízia ale vyvolala i na vtedajšiu dobu a pomery veľké pobúrenie a Marx na toto pobúrenie odpovedá: „Děsíte se, že chceme zrušit soukromé vlastníctví. Ale v nynější vaší společnosti je soukromé vlastníctví zrušeno pro devět desetin členů; existuje právě proto, že pro devět desetin neexistuje. Výtýkáte nám tedy, že chceme zrušit vlastníctví, které předpokládá jako nezbytnou podmínku, že obrovská většina společnosti nemá vlastníctví.“ Výtýkáte nám tedy, že chceme zrušit vaše vlastníctví. Ano, to opravdu chceme.“ Na námietku, či to neprinesie všeobecnú lenivosť, odpovedajú: „podle toho by byla buržoazní společnost dávno musela zahynout na lenivost; vždyť ti, kdo v ní pracují, nic nenabývají a ti, kdo nabývají, nepracují.“³⁹

Môžeme predpokladať, že Marx a Engels vedeli, že kapitalisti sa svojich privilégií nikdy nevzdajú dobrovoľne, ale budú sa brániť, práve preto prichádzajú s myšlienkou o dobytí politickej a štátnej moci robotníckou triedou v priebehu revolúcie, ktorá mala byť celospoločenskou revolúciou. Svoje politické panstvo mal proletariát využiť k tomu, aby „vyrval“ všetok kapitál buržoázií a sústredil všetky nástroje v rukách štátu, ktorý by umožnil rozmnožiť masu výrobných síl.⁴⁰

Kým ešte v roku 1847 Engels tvrdí, že zrušenie súkromného vlastníctva bude možné jedným ťahom, od uvedeného rýchlo upustil, pretože spoločne s Marxom museli nakoniec priznať, a to v súvislosti s nízkou úrovňou výrobných síl v tom čase a faktom, že robotnícka trieda nebola pri moci a nedokázala vytvoriť dostatočnú masu výrobných síl a výrobných prostriedkov, že odstránenie súkromného vlastníctva bude prebiehať „pozvoľna a bude možné odstrániť ho až vtedy, keď bude vytvorené potrebné množstvo výrobných prostriedkov“.⁴¹

V kontexte uvedeného taktiež Marx v podstate kritizuje „zakladanie výrobných družstiev so štátnou pomocou pod demokratickou kontrolou pracujúceho ľudu“⁴², teda pod politickou dominanciou štátu, avšak zároveň si uvedomuje, že iná cesta v podstate nie je, pretože presadenie komunizmu „zdola“ nie je reálne, a keďže buržoázia sa svojich privilegií nikdy nevzdá dobrovoľne, musí dôjsť k premene spoločnosti „zhora“ dominanciou komunistického štátu pod demokratickou kontrolou pro-

³⁵ MARX, K., ENGELS, F. *Nemecká ideológia*. Bratislava: SVPL, 1961, s. 37.

³⁶ Marx bol filozofom revolúcie, hoci spolu s Engelsom sporadicky pripúšťali, že kapitalizmus môže byť odstránený aj mierumilovne. O tom, že celá jeho filozofia má revolučný, aktivistický charakter, svedčí aj jeho slávna veta z fragmentu Téhoz o Feuerbachovi: „Filozofi dosiaľ svet iba vysvetľovali, no ide o to, zmeniť ho.“ MARX, K., ENGELS, F. *Nemecká ideológia*. Bratislava: SVPL, 1961, s. 15.

³⁷ KUBIŠ, V. *Právní filozofie XX. století*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 12.

³⁸ KUBIŠ, V. *Právní filozofie XX. století*. Brno: Masarykova

univerzita, 1992, s. 51.

³⁹ KUBIŠ, V. *Právní filozofie XX. století*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 46–47.

⁴⁰ „Proletariát využije svého politického panství k tomu, aby postupně vyrval buržoazii všechny kapitál, soustředil všechny výrobní nástroje v rukou státu, tj. proletariátu zorganizovaného v panující třídu, a co nejrychleji rozmnožil masu výrobních síl.“ KUBIŠ, V. *Právní filozofie XX. století*. Brno: Masarykova univerzita, 1992, s. 51.

⁴¹ ENGELS, F. *Zásady komunismu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 90.

⁴² ENGELS, F. *Zásady komunismu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 18.

letariátu, a teda pripúšťa prechodnú fázu s dominanciou štátu na ceste k vyššej fáze komunizmu. Marx v podstate pripúšťa tézu o pozitívnom zrušení súkromného vlastníctva v prospech existencie družstevných a účastinných podnikoch so štátnou pomocou pod kontrolou pracujúcej triedy.

Nakoniec Marx s Engelsom v Zásadách komunizmu navrhujú opatrenia, ktoré by mohli byť východiskom z vtedajších pomerov, pričom ako prvý bod už neuvádzajú zrušenie súkromného vlastníctva, ale hovoria o „*obmezení súkromného vlastníctva*“.⁴³

Marx dokonca ide tak ďaleko, že pripúšťa, že rozhodujúcou hybnou silou premeny spoločnosti nebude robotnícka trieda, pretože je nezrelá, ale práve dominantný „racionálny“ štát, ktorý má „zo zvyšku hanby ... demokraticky kontrolovať pracujúcich“⁴⁴, a práve ten má prebrať úlohu hybnej, revolučnej sily na ceste k novej spoločnosti. Avšak „vo vyššej fáze komunistickej spoločnosti, až už jednotlivci nebudú v zotročiacom područí práce a až teda zmizne i protiklad medzi duševnými a telesnými prácami; až práca nebude obyčajným prostriedkom k životu, ale stane sa prvou životnou potrebnou; až s všestranným rozvojom jednotlivca vzrastú i výrobné sily a všetky zdroje spojeného bohatstva potečú plným prúdom — až potom bude možné plne prekročiť úzky obzor buržoázneho práva a spoločnosť bude môcť zapísať na svoj prapor: Každý podľa svojich schopností, každému podľa jeho potrieb!“⁴⁵

Spoločnosť, teda štát, sa mal zmocniť výrobných prostriedkov a moc mala slúžiť na riadenie ľudí alebo vecí a výrobných procesov, čo malo viesť k tomu, že výrobné sily a distribúcia výrobných prostriedkov sa mala využívať podľa dostupných zdrojov a potrieb spoločnosti, čo povedie k hospodárskemu rozvoju bez kríz, k pokroku vo vede a technike. Potom môže dôjsť k odstráneniu triednych rozdielov a deleniu na prácu manuálnu a duševnú a za pomoci vzdelávania a kultúry, potom sa vyprodukuje nový človek, ktorý si rozvinie širší obzor a využije svoje vedomie a dá sa do služieb komunizmu.⁴⁶ Takíto noví ľudia budú potom riadiť spoločnosť, čiže „racionálny“ štát. A dodáva, že takýto skok je možný z ríše nevyhnutného do ríše slobody a môže ho realizovať iba pracujúci ľud a až vtedy môže dôjsť k zrušeniu súkromného vlastníctva, pretože pracujúci „*nema-*

jú čo stratiť, iba svoje reťaze, ale môžu získať svet“⁴⁷. Marx a Engels v súkromnom vlastníctve vidia najväčšiu prekážku prechodu k vyššej fáze komunistickej spoločnosti. Uvedomujú si totiž, že k realizácii programu komunistickeho hnutia nebude postačovať znárodnenie majetku či vyvlastnenie veľkých vlastníkov výrobných prostriedkov a prerozdelenie tohto majetku.⁴⁸ Prichádzajú dokonca s návrhom zrušenia dedičského práva.

3. V čom sa teda Marx a Engels mýlili?

V kontexte projektovania budúcnosti Marxom a i napriek tomu, že sám si nárokoval metodickosť a systematickosť v požiadavke, že „*bádanie musí podrobne zvládnuť látku, analyzovať rozličné formy jej vývinu a vyslediť ich vnútornú spojitosť*“⁴⁹, fragmentárnosť, určitá nesystematickosť, nedokončenosť a nedialektickosť ukazujú, že ako systematik a dialektik čiastočne zlyhal, a to je možné tvrdiť i smerom k jeho myšlienkam a tézám, ktoré vychádzali z vízie, že odhalením primátu materiálnej základne pred ideologickou nadstavbou a odhalením zákonitostí ich historického vývoja dokáže predpovedať aj budúci vývoj ľudskej spoločnosti. Dnes už ale vieme, že sa mu to nepodarilo, a že jeho projekcia má zásadné konštrukčné vady. V čom sa teda Marx s Engelsom mýlili?

1. Marx a Engels sa mýlili v projektovaní super úlohy pracujúcej triedy, ako triedy, ktorá bude hybnou a politickou silou spoločnosti a bude stáť na čele revolučnej premeny spoločnosti. Ako i sami neskôr uznávajú, pracujúca trieda nedisponuje dostatočnou masou výrobných prostriedkov, a preto k zmene musí dôjsť „zhora“ prostredníctvom štátu. Marx tu ale predpokladá že spoločnosť bude riadená štátom pod demokratickým dohľadom pracujúcich, čo sa ale v „reálnom socializme“ nikde nenastalo.⁵⁰ Štát prebral dominantné postavenie, avšak pracujúca trieda sa zmenila len na heslo, ale reálne sa na moci a riadení štátu, teda na výrobných prostriedkoch, nepodieľala.⁵¹ Pracujúci sa stali vo svojej podstate vazalmi štátu.

2. Ak sa pozrieme bližšie na vtedajšie rozloženie spoločnosti, zjednodušené delenie na dve veľké triedy neexistovalo. V tom čase bola spoločnosť rozmanitejšia a pestrejšia, tvorená šľachtou, meštianstvom, obchodníkmi, úradníkmi, inteligenciou, ale aj roľníkmi, remeselníkmi atď. Buržoázia v chápaní Marxa ako „*trieda novodo-*

⁴³ ENGELS, F. *Zásady komunizmu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, s. 90.

⁴⁴ MARX, K. *Kritika gothajského programu*. 1875, s. 14. [online]. [cit. 2022-09-30] Dostupné z: <<https://revolucionimarxismus.files.wordpress.com/2021/03/kritika-gothajskeho-programu-karl-marx-1875.pdf>>

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ LACLAVÍKOVÁ, M. Robotník, námezdná práca a problém od cudzenia (rozbor problematiky na báze diel Ekonomicko-filozofické rukopisy a Námezdná práca a kapitál). In: KLUKNAVSKÁ, A. (ed.) *Vplyv marxisticko-leninskej ideológie na právo v Československu v rokoch 1948–89. Marx stále živý! K prehodnoteniu učenia K. Marxa v súčasnom právnom a ekonomickom myslení. Zborník príspevkov*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, s. 24–40.

⁴⁷ MARX, K., ENGELS, F. *Manifest Komunistickej strany*. Praha: Svoboda, 1974, s. 29.

⁴⁸ KUKLÍK, J. *Vývoj československého práva 1945–1989*. Praha: Linde, 2009, s. 531.

⁴⁹ MARX, K. *Kapitál. Kritika politickej ekonomie. Zv. I*. Bratislava: SVPL, 1955, s. 31.

⁵⁰ LETKOVÁ, A. Dve podoby superficies v dejinách súkromného práva na Slovensku. In: POLÁČEK-TUREKOVÁ, Z., TUROŠÍK, M. (eds) *Civilnoprávne inštitúty a ich historická reflexia vo svetle moderných kodifikácií*. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 179–187.

⁵¹ LETKOVÁ, A., SKALOŠ, M. *Praktikum k československým dejinám v 20. storočí*. Banská Bystrica: Belianum, 2022, s. 183 a nasl.

bých kapitalistov, ktorí vlastnia prostriedky spoločenskej výroby a využívajú námezdnú prácu“⁵² tvorila v štruktúrach spoločnosti iba maličkú a, podľa nášho názoru, aj relatívne nevýznamnú skupinu. Taktiež proletariát ako „trieda novodobých námezdných robotníkov, ktorí nemajú svoje výrobné prostriedky a sú preto nútení, aby mohli žiť, predávať svoju pracovnú silu“⁵³ v Marxovej podobe neexistovala. Môžeme teda jednoznačne povedať, že sociálne štruktúry vtedajšej spoločnosti sa od Marxových tiež líšili a v žiadnom prípade neboli tak ľahko deliteľné. Pravdepodobne išlo skôr o pokus o vyhrotenie a šokovanie vtedajšej spoločnosti, ako aj o poukázanie na fakt, že vtedajšia viacvrstvová spoločnosť, tak ako ju Marx videl, už dlho neprežije.⁵⁴ A možno Marx potreboval nájsť zdroj tejto hybnej sily, ktorá mala zmeniť spoločnosť a spoločenskú triedu pracujúcich bolo jednoduché identifikovať a mala dostatočnú veľkosť, samozrejme, v kontexte vtedajšej spoločenskej reality. Nesmieme ani opomenúť, že buržoázia touto hybnou silou byť nemohla, pretože už sklamala.⁵⁵

3. Marx a Engels, ale ani komunisti počas „reálneho socializmu“ nezohľadnili základné funkcie vlastníctva, respektíve ich zámerne opomenuli, pretože do ich ideových a ideologických východísk nezapadali.⁵⁶

a) Súkromné vlastníctvo zodpovedá *intelektuálnej nezávislosti človeka*. Je to „stimulus vitae“, prebúdza osobnú iniciatívu a posilňuje osobnú zodpovednosť, pričom eliminácia súkromného vlastníctva vedie k zotrvačnosti a nechuti pracovať, veď už Adam Smith povedal, že: „muž, ktorý nemôže získať majetok, nemôže mať iný záujem, ako čo najviac jesť a čo najmenej pracovať“⁵⁷. Takže tu nestačí Marxova téza, ktorú inak v určitej podobe prebrali i komunisti, že stačí zrušiť súkromné vlastníctvo a odovzdať celú ekonomiku širokej verejnosti a doterajší sebec sa premení na šťastného a nevinného anjela.

b) Súkromné vlastníctvo slúži na *jasné rozdelenie a vymedzenie kompetencií a oblastí zodpovednosti v rámci ekonomiky*. Ak sa zruší inštitút súkromného vlastníctva, musí sa zaviesť centrálna správa a plánovanie, čo si vyžaduje obrovský byrokratický aparát, čo neskôr potvrdil i Lenin, keď niekoľko mesiacov po bolševickom prevzatí moci vyhlásil: „Premena celého štátneho ekonomického

mechanizmu na jeden veľký stroj, na jeden ekonomický organizmus, ktorý funguje tak, že stamilióny ľudí sa riadia jediným plánom – to je tá gigantická organizačná úloha, ktorá nám pripadá.“⁵⁸ Súkromné vlastníctvo totiž umožňuje využiť výkonovú motiváciu ako páku na zoskupenie a využitie výrobných faktorov v ekonomike prostredníctvom vysokej flexibility v prispôsobovaní sa tak, aby spoločnosť bola zásobovaná kvantitatívne dostatočnými a kvalitnými produktmi a službami. V tom je v neposlednom rade prínos pre nemajetných občanov, teda väčšinou pracujúcich a ich rodiny. Ak sú vo veľkej miere rozšírené aj súkromné výrobné prostriedky, takže tu nie je len niekoľko veľkých korporácií, ale aj široká škála stredných a malých firiem, potom majú zamestnanci aj primeranú slobodu výberu, ktorá zahŕňa aj zmenu zamestnania. Centralizovane riadené hospodárstvo tieto úlohy zabezpečiť nedokázalo.

c) Marx s Engelsom nepochopili ľudskú povahu a jej negatívne stránky, ktoré sú antropologickou konštantnou ako aj to, že výmena je sebaurčujúca pre človeka v zmysle dať, konať, nadobúdať a vlastníť, je typická len pre človeka, nie pre zvieratá. Jednotlivec má jedinečné vlastnosti a dokonca niektoré potreby sú spoločné všetkým ľuďom. Potreba je prejavom nejakého nedostatku, chýbania niečoho, čoho odstránenie je žiadúce. Potreba núti k vyhľadávaniu určitej podmienky potrebnej k životu, poprípade vedie k vyhýbaniu sa určitej podmienke, ktorá je pre život nepriaznivá. Je niečím, čo ľudská bytosť nutne potrebuje pre svoj život a vývoj. Nezohľadnenie výmeny ako jednej zo základných potrieb existencie jednotlivca a redukcia výmeny iba na osobný majetok, na to, čo si človek vlastnými rukami zarobil, respektíve vyrobil pod dohľadom štátu, nemohla viesť k spravodlivému a dobrovoľnému prerozdeleniu kolektívneho vlastníctva, ako to projektoval Marx a realizovali komunisti, viedlo k špirále nespokojnosti v spoločnosti a sociálnym nepokojom.

4. Marx sa taktiež mýlil v úlohe trhu, v regulovaní obehu tovarov, nezohľadnil nedostatky a negatíva centrálného riadenia, i keď komunisti v konečnom dôsledku po vzore ZSSR prevzali skôr Stalinovu tézu o nahradení trhovej regulácie administratívne direktívnym spôsobom, namiesto Marxovej pracovnej teórie hodnoty a teórie peňazí ako všeobecného ekvivalentu tovarových hodnôt sa v nej presadzovala stalinská teória a prax pseudopeňazí.⁵⁹ Z ekonomického pohľadu nemohli vzniknúť a ani nevznikli reálne ceny ako signály relevantných ekonomických informácií a nedalo sa racionálne ekonomicky kalkulovať o očakávaných ekonomických nákladoch, výnosoch, ziskoch či stratách podnikov, pričom v praxi často dochádzalo k plytvaniu, preferovaniu súčasnosti na úkor budúcnosti, s dôsledkami na ekonomickú neefektívnosť, celkový úpadok ekonomiky a prenesené veľké vnútorné dlhy a iné záťaž.

⁵² MARX, K., ENGELS, F. *Manifest Komunistickej strany*. Praha: Svoboda, 1974, s. 31.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ DEUTSCHMANN, Ch. Die Marx'sche Klassentheorie – oft totgesagt, aktueller, denn je. *Leviathan*. 2019, 47 Jg., 1/2019, s. 103.

⁵⁵ Pozri bližšie MARX, K. *Osmnásť brumaire Ludvíka Bonaparta*. Praha: SNPL, 1954. [online]. [cit. 20. 10. 2021]. Dostupné na: <https://www.marxists.org/cestina/marx-engels/1852/18_brumaire/ch01.htm>

⁵⁶ LETKOVÁ, A. Dve podoby superficies v dejinách súkromného práva na Slovensku. In: POLÁČEK-TUREKOVÁ, Z., TUROŠÍK, M. (eds) *Civilnoprávne inštitúty a ich historická reflexia vo svetle moderných kodifikácií*. Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 179–187.

⁵⁷ SMITH, A. *Der Reichtum der Nationen. Bd. I*. Leipzig: 1924, s. 395.

⁵⁸ HÖFFNE, J. *Arbeit – Eigentum – Mitbestimmung. Ausgewählte Schriften. Bd. 4*. Schoeningh Ferdinand, 2019, s. 151–152.

⁵⁹ ČERNÍK, V., VICENÍK, J. Spor o Marxa z pohľadu metodológie spoločenských vied. In: DINUŠ, P. a kol. *Spor o Marxa*. Bratislava: VEDA, 2011, s. 25.

5. A v neposlednom rade vychádzali z idealistickej predstavy, že vývoj spoločnosti je predvídateľný a opakovateľný, čo bola nesprávna hypotéza.

Záver

Marx bol filozofom revolúcie, chcel svet zmeniť, čo vzhľadom na dobu, v ktorej žil, je očakávajúce, a preto predpokladá, že prechod od kapitalistickej spoločnosti k spoločnosti komunistickej bude revolučný, pričom pôjde o politickú a zároveň i sociálnu revolúciu. Táto revolúcia totiž nezmení len usporiadanie politických síl či štátny mechanizmus. Touto revolúciou malo dôjsť k zmene spôsobu výroby. So zmenou spoločenskej formácie mala vzniknúť beztriedna komunistická spoločnosť bez súkromného vlastníctva.

Marxov projekt môžeme, zo súčasného pohľadu, hodnotiť určite ako inšpiratívny, veď ešte i dnes vyvoláva obrovský záujem, ale hneď musíme dodať, že Marx so svojim priateľom Engelsom chceli vytvoriť projekt novej beztriednej spoločnosti filozofiou vedy, avšak ich dielo sa stalo ideológiou a utópiou a že malo množstvo faktických nedostatkov ako ekonomický redukcioniz-

mus, zjednodušený pohľad na rozloženie vtedajšej spoločnosti, „vulgarizácia“ súkromného vlastníctva, opomenutie intelektuálnej nezávislosti človeka či idealizáciu človeka, ktorého v novej spoločnosti projektujú bez negatívnych stránok ľudskej povahy a bez individuálnych potrieb. Dnes už vieme, že i keď Marx kládol správne otázky, jeho odpovede sú veľmi problematické. Nesprávne projektoval, že ak zanikne súkromné vlastníctvo, zanikne i vykorisťovanie cudzej práce, pretože zanikne taktiež oddelenie práce od vlastníctva výrobných prostriedkov. Tento projekt zároveň nesprávne vychádzal z tézy, že kapitalizmus je nereformovateľný a predpovedal, že zmena je možná len radikálnou zmenou a nastolením komunizmu, pretože až tento nový beztriedny komunistický systém urobí z človeka opäť pána nad vlastnou prácou, pána nad svojim osudom a teda pána nad priebehom procesov v spoločnosti a v dejinách.

Záverom je potrebné uviesť, že Marxov projekt mal ideové a ideologické východiská, ktoré mali vplyv na „reálny socializmus“, preberali ho komunisti s jeho nedostatkami, avšak len v rozsahu, ktorý komunistickému režimu vyhovoval, zároveň tento jeho fragmentárny projekt dopĺňali, deformovali a deštruovali.